

وقایع حیدرآباد

(وقایع نعمت خان عالی شیرازی)

تصحیح و نگارش
حکیمه خوش نظر

انتشارات بهارِ دخت

انتشارات بهار دخت

وقایع ایام محاصره دارالجهاد قلعه حیدرآباد

(وقایع نعمت خان عالی شیرازی)

مولف: حکیمه خوش نظر

نوبت چاپ: اول، تبریز زمستان ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه - قطع: وزیری ۲۳۲ صفحه

قیمت: ۱۴۰/۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۵۱-۰۰-۰

ISBN 978-600-7351-00-0

چاپ و صحافی: پرینان / امیل

طرح روی جلد: صنم جاجایی

نشانی: تبریز، تلفن: ۰۹۱۴۸۰۲۰۴۲۴

email: bahardokhtpub@yahoo.com

سرشناسه: خوش نظر، حکیمه،

عنوان و نام پدیدآور: وقایع ایام محاصره دارالجهاد قلعه حیدرآباد (وقایع نعمت خان عالی) تصحیح و نگارش حکیمه

خوش نظر

مشخصات نشر: تبریز: انتشارات بهار دخت، ۱۳۹۳

مشخصات ظاهری: ۲۳۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۵۱-۰۰-۰، ۱۴۰/۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: عالی شیرازی، محمد، ۱۱۲۱ ق. - نقد و تفسیر

موضوع: نثر فارسی - قرن ۱۴ ق. - تاریخ و نقد

موضوع: حیدرآباد (هند) - تاریخ

موضوع: گلکنده (هند) - تاریخ

رده بندی کنگره: ۹۱۳۹۳ ی۸/۶۷۴۶ PIR

رده بندی دیویی: ۸۵۸/۵

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۵۰۵۱۷

*** فهرست مطالب ***

۷	پیشگفتار.....
۱۵	نقش ادبیات فارسی در هندوستان.....
۲۰	در باب وقایع نگاری.....
۲۴	شرح حال نعمت خان عالی شیرازی.....
۲۹	آثار و سبک عالی.....
۳۴	طنز.....
۳۸	ویژگی های نثر وقایع.....
۴۵	معرفی نسخه ها.....
۴۸	ویژگی های نسخه اساس.....
۵۲	متن کامل وقایع تاریخ دوازدهم رجب سنه ۳۰.....
۶۳	وقایع تاریخ چهاردهم رجب سنه ۳۰.....
۷۵	وقایع تاریخ پانزدهم رجب سنه ۳۰.....
۸۲	وقایع تاریخ چهاردهم شعبان سنه ۳۰.....
۹۳	وقایع تاریخ نوزدهم شعبان سنه ۳۰.....
۱۰۶	وقایع تاریخ بیست و دوم شعبان سنه ۳۰.....
۱۱۶	وقایع تاریخ بیست و پنجم شعبان سنه ۳۰.....
۱۲۷	وقایع تاریخ بیست و نهم شعبان سنه ۳۰.....
۱۵۱	توضیحات و حواشی.....
۱۶۲	فهرست آیات.....
۱۷۱	فهرست احادیث.....
۱۷۲	فهرست امثال و اشارات عربی.....
۱۷۳	فهرست اشعار.....
۱۷۶	نشانه های اختصاری فرهنگ لغات.....
۱۷۸	لغات و ترکیبات.....
۲۱۹	فهرست اشخاص و اعلام.....
۲۲۳	فهرست مکان ها.....
۲۲۴	فهرست کتاب ها.....
۲۲۷	کتابنامه.....
۲۲۹	تصویر نسخه اساس.....

پیشگفتار

«بر کسی پوشیده نیست که ترقی و تعالی یک جامعه آن گاه مقدور می گردد که آن جامعه از پیشینه‌ی تاریخ تمدن اش آگاه باشد، آنچه را از گذشته بر جای مانده است با بینشی علمی و انتقادی و به دور از هر گونه حب و بغض، بررسی کند، نقاط ضعف و ناتوانی‌های گذشتگان را دریابد و نکات قوت و توانایی‌های آنان را بجوید، راه‌های جبران ضعف‌ها و حرکت به سوی توانمند شدن را بسنجد و از نقاط قوت و توانایی‌ها پل‌ها بسازد تا از روی آن به طرف آینده‌ی استوارتر و روشن تر گام بردارد.

این آرمان میسر نمی‌شود مگر با شناخت روش‌های درست و نادرست پیشینیان، شناختی انتقادی از این روش‌ها به همان صورت که گذشتگان آن‌ها را وضع کرده و با آن زیسته اند؛ نه به گونه‌ای که گذشت روزگاران بر آن‌ها غبار تحریف و دگرگونی افشاندند است. بسیاری از آثار گذشتگان از بین رفته؛ ولی آنچه باقی مانده است هم از دگرگونی و تغییر مصون نبوده. آشنایی با تاریخ گذشتگان و استفاده از تجارب آنان و احتراز از آنچه آنان را گرفتار می‌کرد در صورتی مفید است که هم چنان که بوده بازشناسی شود. بسیاری از وقایع گذشته به صورت آثار مکتوب باقی مانده و به نسل‌های بعد رسیده است. احیای آن آثار یکی از راه‌هایی است که این شناخت را تضمین و تأمین می‌کند. هرچند این شناخت به صواب نزدیک تر باشد مسلم است که سودمندتر تواند بود. در روزگار ما به این کار «نقد و تصحیح» می‌گویند؛ کاری که نمی‌توان بی مدد آن، زندگی گذشتگان و آراء و عقاید آنان را باز شناخت.» (آشنایی با نسخ خطی و آثار کمیاب، ۱۳۸۶: ۱۸۵)

نقد و تصحیح اثری از نویسنده و گوینده‌ی ایرانی الاصل و شیعه‌ی شبه قاره هند در قرن یازدهم هجری با بررسی شرح حال و آثار و سبک وی شاید کاری بس سنگین و پر صعوبت باشد ولی بی شک گامی کوچک در تحول گرایشات تحقیقات کاربردی است؛ به خصوص در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی که نیاز به این تحول نمود چشمگیری پیدا کرده است. کتاب حاضر در پی شناساندن یکی از گویندگان فارسی زبان و ایرانی الاصل هند است که متأسفانه نه خود و نه آثارش در ایران به اندازه‌ی هند شناخته شده نیست. نعمت خان عالی شیرازی یکی از برجسته‌ترین گویندگان و قوی‌ترین نویسندگان عصر خود در هند به شمار می‌رود.

میرزا محمد نورالدین نعمت خان عالی شیرازی در حدود سال ۱۰۴۸ هجری (۱۶۳۸م) پا به عرصه‌ی گیتی نهاد و در سال ۱۱۲۲ هجری (۱۷۱۰م) رخت از این جهان بربست. او سه تن از پادشاهان مغول گورگانی هند را دیده و به آنان خدمت کرده است که عبارت اند از:

۱- شاه جهان ۶۸-۱۰۳۷ هجری (۵۸-۱۶۲۸ م). شاه جهان مدت هفت سال و نیم را در اسارت فرزندش به سر برده و در سال ۱۰۷۶ هجری (۱۶۶۶ م) درگذشت.

۲- شاه عالمگیر ۱۱۱۸-۱۰۶۸ هجری (۱۷۰۷-۱۶۶۸ م).

۳- بهادر شاه اول ۲۳-۱۱۱۹ هجری (۱۷۰۷-۱۷۰۴ م).

اوضاع سیاسی و اجتماعی و ادبی و هنری بی شک در پرورش افکار و عقاید یک نویسنده و گوینده تأثیر بسزایی دارد؛ لذا در نگارش حاضر قبل از شرح حال نویسنده به طور خیلی مختصر به نقش ادبیات فارسی در هند پرداخته شده است تا ضمن بررسی خلاصه وار این مسئله، جایگاه «نعمت خان» و نیز روند تأثیر او در ادبیات فارسی عصر خود مشخص گردد.

درست است که «نعمت خان» را از حیث شاعری نمی توان از شعرای درجه یک قلمداد کرد ولی چون در اوایل دوره ی انحطاط زبان فارسی در هند زندگی می کرد بنابر این شعر او همراه با عیوب، محاسن سبک هندی را نیز در بر دارد.

شهرت عالی، در هندوستان به دو جهت است: نخست از نظر سبک نویسندگی «وقایع» و دوم به سبب حاضر جوابی و هجو گوئی.

او دارای طبع وقاد و ذوق سرشاری بود و این از آثار منظوم و منثور او که خیال بافی و مضمون آفرینی و قدرت قلم و بذله گوئی از آن ها سر می زند کاملاً مشهود است.

مشهورترین اثر نعمت خان عالی در نثر، کتاب «واقعات لشکر کشی عالمگیر علیه ابوالحسن^۱ و محاصره قلعه ی گولکنده^۲» در سال ۱۰۹۷ هجری (۱۶۸۷ میلادی) می باشد که به صورت وقایع روزانه نوشته شده است. عنوان کامل کتاب «روزنامه وقایع ایام محاصره دارالجهاد قلعه حیدرآباد مسمی به گولکنده» است، ولی بیش تر به اسم «وقایع حیدرآباد» یا «وقایع نعمت خان عالی» شهرت دارد. از لحاظ منبع تاریخ نویسی، کتاب مزبور اهمیت بسیاری دارد، زیرا مؤلف آن در میدان جنگ شخصاً ناظر جریانات بوده و به این دلیل نوشته های او از اطلاعات دست اول به شمار می آید.

ارزش وقایع بیش تر به سبب آن است که مؤلف، آن را در زمان فراغت و آسودگی ننوشته، بلکه در بحبوحه ی حوادث محاصره، قلعه گولکنده^۳ زمانی که در پای حصار قلعه از اردوگاه شاه عالمگیر ناظر

^۱ ابوالحسن سلطان قطب شاهی حیدرآباد و گولکنده، (۷۸-۱۶۷۲ میلادی)

^۲ گولکنده نام شهری است به هندوستان از کرناटक در حدود حیدرآباد (آندراج) (ناظم الاطباء). نام قصبه ای است در یک فرسخی حیدرآباد دکن که قریب یک قرن و نیم از سال ۹۲۴ تا سال ۱۰۹۸ پایتخت شاهان قطب شاهی بوده و قلعه و مقابر ایشان تاکنون در آن موجود است. (از انجمن آرا). و رجوع به مقدمه ی برهان قاطع ج معین صفحات ۷۹ و ۸۱ شود.

حملات و عقب نشینی های دو لشکر بوده و فکرش از صدای خشن گلوله و انفجار انبارهای باروت و شیهه ی اسبان نظامی و فریاد مجروحان پیوسته مشوش و پریشان بود، همه را به قلم کشیده به طوری که قدرت قلم و نیروی تخیل و استعداد علمی و ذوق ادبی خود را به خصوص در ابداع تشبیهات و کنایات و طنز ثابت کرده است.

با آن که بیش از یک قرن از ورود صنعت چاپ به ایران می گذرد هنوز بسیاری از میراث فرهنگی قلمرو زبان فارسی و ایران اسلامی در میان اوراق کتب خطی در کتاب خانه های عمومی و خصوصی در گوشه و کنار جهان پراکنده است. به قول استاد فروزانفر: «بعضی کتب، خانه سیمرغ است، نام آن، همه جا مذکور و خود در میان نه، و آنچه هست در جاهایی است که دسترسی به آن مشکل است».

کتاب **وقایع محاصره ی قلعه حیدر آباد** بی شک جزو آن دسته کتاب هایی است که با وجود ارزش بالای ادبی و تاریخی در ایران ناشناخته مانده است.

لذا با هدف تصحیح و تعیین نسخه ی معتبر و اصح آن و برداشتن گامی هر چند کوچک در شناساندن این اثر عالی به جامعه ی پژوهشی کشورمان، به یاری خدا و مساعدت استادان فن به این امر خطیر اقدام نمودم.

هدف از انتخاب این کتاب جهت تصحیح، در درجه ی اول شناساندن آن و نویسنده اش به جامعه ی ادبی، آشکار ساختن ویژگی ها و ارزش ادبی- تاریخی کتاب و به دست آوردن نسخه ی اصح از میان نسخ پراکنده، هم چنین بررسی شرح حال، افکار و عقاید محمد عالی شیرازی و نشان دادن اهمیت وی در دربار حکومت اورنگ زیب عالمگیر^۱ که به عنوان یک دانشمند و ادیب و وزیر و شاعر ایرانی الاصل و شیعه و وقایع نویس در دربار هند، نقش بسزایی در ترقی و تعالی زبان و ادب فارسی آن دوران- اوایل دوره ی انحطاط شعر فارسی- بر عهده داشت.

سعی گردید نسخ خطی موجود از کتاب خانه های مختلف کشور و خارج از کشور- کتاب خانه های مجلس، ملی، ملک و دانشگاه تهران؛ کتاب خانه حضرت معصومه (س) قم، کتاب خانه ی مرکزی تبریز، کتاب خانه ی حیدرآباد و دهلی هند، کتاب خانه ی شهر لس آنجلس- گردآوری شد. بهانه ی بعد مسافت و نبود دسترسی به آن ها را دستاویز قرار نداده و با آن که گاهی دسترسی به بعضی نسخ بسیار مشکل بود سعی نمودم حداقل عکس یا فیلمی از آن ها تهیه نمایم. توسط یکی از دوستان که جهت تحصیل در هند سکونت دارند با کتاب خانه های هر دیال دهلی نو و کتاب خانه ی جامعه همدرد در تغلق آباد دهلی در مورد نسخ موجود در آن کتاب خانه ها تماس گرفتم که متأسفانه غیر از اطلاعات اولیه ی فهرست نگاری

^۱ ششمین امپراطور از سلسله ی تیموریان هند

درباره‌ی نسخه‌های موجود، در مورد تهیه و ارسال عکس نسخ، همکاری نمودند.^۱ البته اطلاعات اولیه فهرست نگاری نسخ، بسیار برایم مفید بود؛ چرا که متوجه گردیدم از نظر زمانی و قدمت، نسخه‌های موجود در آن جا، نسبت به نسخه‌های موجود در کشور، ارجحیتی ندارد؛ به خصوص این که قدیمی‌ترین نسخه‌ی **وقایع**، در کتابخانه‌ی مجلس با شماره ۱۳۹۵۸ موجود است که نسخه‌ی اساس در این تصحیح قرار گرفته است. حاصل تلاش جهت تهیه‌ی نسخ خطی **وقایع**، عکس ۹ نسخه‌ی خطی و سه نسخه چاپ سنگی از کتاب مذکور شد.

البته مشکلات کار فقط در حد بعد مسافت و نبود دسترسی به نسخ نبود؛ چرا که در صورت دسترسی نیز بعضی نسخ به کار نیامدند؛ به علل گوناگونی چون: پاشیدگی مرکب یا افتادگی و موربانه خوردگی^۲ یا آفت زدگی نسخه و هم چنین ناخوانا بودن تعدادی از نسخ به علت بدخطی یا کم سوادی کاتب کتاب. مشکل دیگر دسترسی نداشتن به منابع معتبر در مورد کتاب و شرح حال مؤلف بود؛ چرا که اکثر کتاب‌هایی که به شرح حال **نعمت خان عالی** پرداخته اند مختصر و اغلب مشترک می‌باشند و علت آن هم این است که آن‌ها مطالب را از کتب و تذکره‌هایی اتخاذ کرده اند که سال تألیف آن‌ها از زمان **عالی** فاصله‌ی زیادی ندارد. مانند سقیه‌ی خوشگو و کلمات الشعراء و تاریخ محمدی و مآثر الکرام و ... مشکل بعدی تعدد و پراکندگی نسخه‌های خطی **وقایع** بود که کار جمع آوری نسخ و مقایسه آن‌ها را سخت و طاقت فرسا می‌کرد.

از بین نسخ متعدد، نسخه‌ی مجلس با شماره‌ی ۱۳۹۵۸ دارای ویژگی‌ها و امتیازاتی بود که باعث شد آن را به عنوان نسخه‌ی اساس قرار داده و بقیه‌ی نسخه‌ها را با آن مقابله کنیم. اولین ویژگی و امتیاز نسخه‌ی مذکور، قدمت آن است چرا که بین نسخه‌های موجود، قدیم‌ترین نسخه محسوب می‌شود. نسخه توسط محمد عبدالحمید یکی از خوشنویسان معروف قرن دوازدهم در هند، برای جمعدار عمر دراز خان بن دولت خان جمعدار در تاریخ ۵ رجب ۱۱۴۵ هجری؛ یعنی ۲۴ سال بعد از فوت **نعمت خان عالی** کتابت شده است و به غیر از ترقیمه‌ی نسخه، مهر جمعدار در صفحه دوم نسخه، مالکیت نسخه و اهمیت و اعتبار آن را مشخص می‌کند؛ لذا مهم‌ترین ویژگی این نسخه هم عصر بودن کاتب با مؤلف کتاب است و به احتمال زیاد نسخه‌ی اصلی مؤلف را رویت نموده است یا از روی نزدیک‌ترین نسخه به نسخه‌ی اصلی آن را استنساخ کرده است. ویژگی دیگر نسخه‌ی حاضر، داشتن حواشی مفید و عمیق در توضیح واژگان دشوار و غامض، با معنی و

^۱ مشخصات نسخ موجود در کتاب خانه های دهلی ضمیمه ی پایان نامه

^۲ -نسخه شماره ۵-۷۴۰۵ کتاب خانه ملی تهران ؛ نسخه شماره ۵-۷۰۴۵ کتاب خانه ملی تهران ؛نسخه شماره ۱۷۳۸ کتاب

مفهوم آیات قرآنی و هم چنین اشاره به نسخه‌های بدل همراه با علائم اختصاری که نشانگر صحت کلمه یا تردید کاتب در مورد درستی یا نادرستی بعضی کلمات یا جملات است.

حواشی نسخه‌ی حاضر که از نوع حاشیه بر کتب ادبی است عرض و مقابله این نسخه را با نسخه‌ی معتبر دیگر که به احتمال زیاد نسخه‌ی خود مؤلف یا نسخه‌ی نزدیک به نسخه‌ی مؤلف است نشان می‌دهد. علائم اختصاری چون (ن) در بالای بعضی کلمات در متن و هم چنین در حاشیه، درج افتادگی‌ها و اصلاح کلمات مغلوط در حاشیه و یا داخل متن، به خصوص نوشتن معنی کلماتی که جزو گونه‌های زبانی عصر مؤلف است و به ظاهر مغلوط می‌نماید؛ تصحیح و مقابله‌ی نسخه را با یک نسخه معتبر دیگر توسط خود کاتب و یا به احتمال خیلی کم، توسط شخص دیگری، به اثبات می‌رساند و این برای یک نسخه‌ی خطی امتیاز بزرگی محسوب می‌شود.

ویژگی ارزشمند دیگر این نسخه کامل بودنش نسبت به نسخه‌های دیگر است؛ هر چند به دلیل بی توجهی در مراقبت از نسخه و کم دقتی در صحافی کتاب بدون توجه به رکابه‌ی صفحات، شاهد افتادگی و جا به جایی بعضی اوراق هستیم؛ ولی این عوامل، چندان از اهمیت و ارزش این نسخه نمی‌کاهد و در حال حاضر کامل ترین نسخه به حساب می‌آید، به خصوص که دارای بعضی اشعار و جملاتی است که در سایر نسخه‌ها به دلایل مختلف موجود نیست. نسخه به خط زیبای نسخ و نستعلیق نگارش یافته است. آیات به نسخ و متن به نستعلیق است. اولین جاب سنگی از کتاب وقایع در هند از روی همین نسخه به عمل آمده است.^۱

بعد از روشن گشتن ارزش و اعتبار این نسخه در مقایسه با نسخ دیگر، آن را نسخه‌ی اساس قرار دادم ولی نه اساس مطلق، بلکه اساس نسبی. چرا که هر جا ضبط نسخه‌ی اساس مرجوح می‌نمود و ضبط نسخه‌های دیگر راجح، ضبط مغلوط نسخه‌ی اساس را از متن بیرون کرده و جای آن را با ضبط معتبر نسخه‌های دیگر کمال بخشیدم. از بین شیوه‌های تصحیح شیوه‌ی بینابین نزدیک ترین و مرجح ترین شیوه به طبیعت و چگونگی نسخه‌های موجود بود؛ لذا با انتخاب این شیوه، کار تصحیح و مقابله را شروع نمودم. «شیوه‌ی بینابین، هر چند که از یک سو دشواری‌های تصحیح بر مبنای نسخه‌ی اساس را دارد، و از دیگر سو ناهمواری‌های ناشی از تصحیح التقاطی را، ولیکن در تصحیح نگارش‌های فارسی شیوه‌ای است مطلوب و مقبول؛ زیرا آثاری که بر پایه‌ی این روش تحقیق شده‌اند به قیاس با آثاری که به شیوه‌ی التقاطی و یا بر مبنای نسخه‌ی اساس تصحیح شده‌اند پخته‌تر و استوارتر می‌نمایند. علت استواری و پختگی این شیوه به آن جهت است که اگر مصحح در انتخاب نسخه‌ی اساس، کوچک ترین تسامحی داشته باشد ضبط‌های نادرست نسخه‌ی اساس در متن می‌ماند، و نتیجه تحقیق را نقش بر آب می‌کند، و اگر مصحح در التقاط

^۱ جاب سنگی وقایع به کوشش میرزا حمزه خان مارندران، فهرست مجلس، ج ۳۷

ضبط های نسخ- بنابر فطرت بهتر گزینی و اختیار ضبط احسن- مرکب ترجیح بلا مرجع بشود برخی از روزنه های تحقیق علمی را به روی اثر مصححش می بندد، حال آن که در شیوه ی ینابین با وجود دشواری های دو گانه ی مذکور، عرصه ی بیش انتقادی پهناورتر است و اختیار علمی از ضبط های نسخه ها بیشتر، و وارستگی مصحح از تصرفات عمدی و ذوقی نسخه نویسان افزون تر.»

(نقد و تصحیح متون، ۱۳۶۹، ص ۲۸۲-۲۷۷)

www.ketab.ir

هدف و شیوه چاپ حاضر

سنت عرض و مقابله‌ی نسخ از دوره‌های نخست آغاز کتابت زبان فارسی شروع شد و طبیعتاً نسخه‌های باقی مانده از کانون نسخه نویسی شبه قاره که نسخه‌ی حاضر را نیز شامل می‌شود به مثابه نسخ دیگر بارها مورد استنساخ کاتبان مختلف قرار گرفته، به خصوص این که کتاب **وقایع** زمانی در شبه قاره، جزو کتب درسی محسوب می‌شد و در هند بسیار معروف بود. طی تحقیق و بررسی که به عمل آمده، کار قابل توجهی در خصوص این نویسنده‌ی توانای فارسی زبان و آثارش صورت نگرفته است. در هند کتاب وقایع چندین بار به چاپ سنگی رسیده است که آن هم با رکود زبان فارسی در شبه قاره، نسخه‌های باقی مانده از آن یا پراکنده گشته یا در کتابخانه‌ها به باد فراموشی سپرده شده است. هیچ کدام از آثار نعمت خان عالی در ایران مجال نشر و نقد و تحلیل نیافته اند. تصحیح کتاب **وقایع نعمت خان عالی** و نقد و تحلیل اثر وی به ویژه در **وقایع** که مهم ترین اثر عالی محسوب می‌شود و هم چنین پرداختن به زندگی و شرح حال وی بر مبنای تذکره‌ها، هدیه‌ی جز شناسان این نویسنده و اثر مشهورش «وقایع حیدرآباد» دنبال نمی‌کند. سوای اینکه کتاب **وقایع** دارای ویژگی‌های تاریخی، ادبی و زبان شناختی نیز است.

بی شک نمایاندن نقش ادبیات فارسی در هندوستان قبل از پرداختن به ویژگی‌های کتاب وقایع، و هم چنین مختصری در باب وقایع نویسی مطالبی را آوردن جزو ضروریات بود، و البته بخاطر سبک **طنز** عالی در **وقایع**، لازم دیدم مطالبی را هر چند کوتاه در خصوص تاریخچه‌ی طنز بیاورم و سپس ابواب کتاب **وقایع** و اختلاف تاریخ باب‌ها در نسخ مختلف، ویژگی‌های اثر کتاب، معرفی نسخه‌ها، علایم اختصاری به کار رفته در تصحیح کتاب، ویژگی‌های رسم الخطی و زبانی و دستوری نسخه‌ی اساس را لحاظ قرار دادم. در ادامه به متن تصحیح شده‌ی وقایع همراه با درج اختلاف نسخه‌های بدل در پاورقی پرداختم. پژوهش نامه کتاب حاضر شامل تعلیقات و توضیحات مختصر نکات و جملات غامض متن با استفاده از شرح احدیه بر وقایع محمدیه، فهرست لغات و ترکیبات دشوار، فهرست آیات و احادیث، فهرست امثال و اشارات عربی، فهرست اشعار، فهرست اعلام و اشخاص و فهرست اماکن و جای‌ها می‌باشد.

در پایان بر خود واجب می‌دانم از جناب استاد آقای دکتر ابوالقاسم رادفر که در طول تصحیح کتاب حاضر دلسوزانه منابع ارزشمندی را در اختیارم قرار دادند؛ تشکر و سپاسگزاری نمایم و برایشان از درگاه خداوند مَنان طول عمر و عزّت و سربلندی هر چه بیشتر خواهانم.

و نیز از جناب آقای دکتر پاشایی و جناب آقای دکتر حدیدی بخاطر مساعدت‌های علمی‌شان در طول تصحیح کتاب، نهایت امتنان را دارم.

هم چنین از مساعدت های شایان توجه مسئولین و کارمندان کتاب خانه های مرکزی تبریز، ملی ایران، مجلس شورای اسلامی و کتاب خانه ی ملک تهران و کتاب خانه دیجیتال ییاض، کمال تشکر را می نمایم. و بالاخره از مسئول و کارکنان انتشارات بهار دخت که امکان آماده سازی و چاپ کتاب را مهیا ساختند، همچنین از زحمات جناب آقای محمد طاهری خسرو شاهی سپاسگزاری نموده از خداوند متعال می خواهم که آنان را در کارهای خیر خود پایدار کند و روزگارشان را مقرون خدمت به علم و دانش این سرزمین پر نام و آوازه گرداند.

و باید عرض نمایم که تصحیح یک اثر خطی و چاپ بی عیب و نقص آن سخت و غیرممکن است و جز از بزرگان علم و ادب میسر نمی شود؛ پس اگر عیب و نقص و کاستی در آن وجود دارد از اهل فضل و قلم و صاحبان هنر و معرفت می خواهم که با نقدهای سازنده خود در نشریات یا به صورت شخصی (به آدرس khoshnazar_hn@yahoo.com) راهنمایی فرمایند.

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِنا اَوْ اَخْطَاْنَا

حکیمه خوش نظر

زمستان

۱۳۹۳